

«Sånn formelle ting som jeg bare må si»: Kommunikative dilemma i presentasjonen av formalia i politiavhør

Communicative dilemmas in the presentation of formalities in police interviews

Marit Olave Riis-Johansen

Førsteamanuensis, Institutt for lærerutdanning, Norges Teknisk-Naturvitenskaplige Universitet

<https://orcid.org/0000-0002-8422-4890>

marit.riis-johansen@ntnu.no

Sammendrag

Politiavhør er institusjonelle samtaler som er omkransa av visse institusjonelle og profesjonelle vilkår for hvordan et avhør skal og bør foregå. For avhørslederen kan slike vilkår gi seg utslag i kommunikative dilemmaer – de må for eksempel finne en balanse mellom det institusjonelle premisset om objektivitet og det profesjonelle premisset om å vise tillit til den avhørte. Gjennom næranalyser av empiriske eksempler fra autentiske avhør blir slike gjentakende dilemma i avhørens innledningsfaser belyst og diskutert. Analyser av dynamikken og samtaleledelsen i politiavhør kan ha relevans for utdanning og opplæring, ved at en får belyst dilemmaer som er en uunngåelig del av situasjonen, og som må håndteres fra gang til gang.

Datamaterialet for studien er lydopptak av 11 avhør fra ulike steder i Norge. De avhørte er fornærmede for vold og seksuelle overgrep, og avhørslederne er alle skolert gjennom den norske videreutdanninga om avhør (KREATIV-kurset). Avhørene analyseres som kommunikative virksomheter, i tråd med Linell 2010; 2011.

Nøkkelord

Politiavhør, kommunikative dilemma, vitneansvar, samtaleledelse, samtaleanalyse

Abstract

Police interviews are institutional conversations, where both professional and institutional premises frame how the interaction develops. These premises often lead to communicative dilemmas – for instance when interviewers must balance the institutional premise of maintaining objective and the professional premise of expressing trust in the interviewee. Through detailed examination of empirical data from authentic police interviews, recurrent dilemmas in the opening phases of police interviews are analyzed and discussed. The focus on how these dilemmas are part of the situation, and must be dealt with in each situation, can be of relevance to training and education.

The data for the study consists of audio recordings of 11 interviews from different places in Norway. The interviewees are victims of violence and sexual offences. All interviewers are trained in the Norwegian investigative interviewing-course, KREATIV. The interviews are analyzed as communicative activities, following Linell 2010; 2011.

Keywords

Investigative interviewing, communicative dilemmas, witness responsibilities, discourse analysis

«Nå tror ikke jeg at du lyver for meg. J- jeg er helt sikker på at du forteller sannheten. Men jeg må bare si deg at det er straffbart å- å lyve for politiet»

Dette sier en avhørsleder til ei ung kvinne som anmelder en overfalls voldtekt. Avhørslederen ville sannsynligvis ikke vært fornøyd om hun selv hadde sett at hun sa akkurat det – som politietterforsker skal hun være en objektiv etterforsker, hun skal ikke ta parti med verken den ene eller den andre, og hun skal aldri stole blindt på at noen forteller sannheten. Likevel kom det dit at hun altså sa at hun var «helt sikker» på at den avhørte forteller sannheten. Hvordan kan vi forklare det?

I denne artikkelen analyserer jeg politiavhør av voksne fornærmede i voldtektssaker. Nærmere bestemt er fokuset på innledningsfasene og på hvordan avhørslederne presenterer formalia, altså den informasjonen som loven sier må gis i starten av avhøret. Teori om samtaler som kommunikative aktivitetstyper (Levinson, 1992; Linell, 2010; Sarangi & Roberts, 1999) brukes for å forstå avhøret som kommunikasjonssituasjon. Denne analysen handler ikke om å evaluere om det avhørslederne gjør er lurt eller riktig, men heller om å forstå prosessene som gjør at avhøret blir som det blir. Dynamikken i samtalen mellom avhørt og avhørsleder ses i sammenheng med kontekstuelle faktorer som forstås som premisser for samtalen, og dette gir grunnlag for en diskusjon om hvordan fenomener i samtalen kan fortolkes og forstås.

I Norge har det vært økende oppmerksomhet om at kvaliteten på samspillet og kommunikasjonen i avhøret betyr mye for hvordan den avhørtes forklaring blir. En *kommunikativ mentalitet* (Sarangi, 2004) blant avhørsledere innebærer oppmerksomhet om at måten en kommuniserer på er vesentlig for å få løst de oppgavene en skal løse gjennom samtalen. Dette er en viktig del av grunnlaget for avhørsretningen utredende intervju¹ (Christianson & Holmberg, 2008; Milne & Bull, 1999), som ble utvikla blant annet fordi forskning om avhør viste at avhørslederens manglende kunnskap og bevissthet om kommunikasjonsstil og spørsmålsformuleringer kunne føre til lite informasjon og feilaktig informasjon (se for eksempel Milne & Bull, 1999, kapittel 1; eller Oxburgh et al., 2010). Med vendingen mot utredende intervju, i Norge særlig gjennom K.R.E.A.T.I.V.-kurset, har gullstandarden heller blitt en samtalestil som skal preges av åpenhet og av å gi plass til den avhørtes egen forklaring. Denne artikkelen er et bidrag til hvordan vi kan forstå det kommunikative samspillet i politiavhør, gjennom særlig fokus på hvilke ulike hensyn avhørsledere må ta.

Data for denne studien er lydopptak av 11 avhør av voksne fornærmede for seksuelle overgrep og vold. Alle avhørslederne har K.R.E.A.T.I.V.-kurset. Tidlig i gjennomgangen av opptakene slo det meg at innledningsfasene i de 11 avhørene var ganske ulike: Ei oppgave som tilsynelatende burde være lik på tvers av situasjonene (å presentere formalia) ble løst på ulike måter. I denne artikkelen vil jeg argumentere for at denne variasjonen kan forstås ut fra noen grunnleggende trekk ved avhøret som kommunikasjonssituasjon. Ett slikt grunnleggende trekk er det som omtales med begrepet *kommunikative dilemma*: Avhøret er, som jeg vil vise seinere i artikkelen, en situasjon som er prega av motstridende premisser, og dette gir seg utslag i dilemma knytta til blant annet hvordan visse typer informasjon skal presenteres (Linell, 2011, s. 572; Persson Thunqvist, 2003, s. 21).

Gjennom å analysere samtaleutdrag fra autentiske politiavhør vil jeg besvare følgende spørsmål: Hvorfor oppstår kommunikative dilemma i innledningsfasen i et politiavhør, og hvordan håndterer avhørslederen disse kommunikative dilemmaene? I diskusjonsdelen vil jeg komme inn på ei tredje problemstilling: Hvordan kan begrepet kommunikative

1. Oversettelse av begrepet investigative interviewing, blant annet i tråd med Christianson og Holmberg (2008).

dilemma bidra til vår forståelse av avhøret som kommunikasjonssituasjon, og dermed bidra til opplæring og kompetanseutvikling for avhørsledere?

Artikkelen er bygd opp som følger: Jeg vil først kort presentere internasjonal forskning om dette temaet. Jeg vil så gjøre rede for mitt teoretiske perspektiv, som handler om å forstå politiavhør som institusjonelle samtaler, omkranset av rutiner, regler og vilkår. I analyse-delen analyserer jeg fire samtaleutdrag, som gir innblikk i kommunikative dilemma knyttet til presentasjon av vitneansvaret og retten til bistand fra advokat. Avslutningsvis vil jeg diskutere hvordan begrepet kommunikative dilemma kan være til nytte for hvordan vi forstår politiavhør, og hvordan en driver med opplæring i avhørsmetode.

Tidligere forskning om dilemmaer i avhør

Dilemmaer som oppstår i innledningsfaser i avhør er analysert blant annet i studier av Linda Jönsson (1988, s. 111), Georgina Heydon (2005) og Niccy MacLeod (2010). Jönsson viser i sine svenske data at presentasjonen av retten til å ha advokat til stede under avhøret kan være problematisk. Rett til advokat er lovfesta, og noe den avhørte skal få informasjon om. Samtidig er det slik at om den avhørte vil benytte seg av denne retten vil det medføre at avhøret må utsettes, noe som er uheldig tidsbruk for politiet som ikke kommer i gang med videre etterforskning, og for den avhørte, som dermed får sin sak utsatt. Her er det altså en potensiell konflikt mellom to formål: (1) Å informere om den avhørtes lovfestede rettighet, og (2) å få gjennomført avhøret raskt. Jönsson viser at avhørsledere balanserer disse formålene ved å antyde hva som er foretrukket respons på spørsmålet om advokat. Dette gjøres gjennom hvordan spørsmålet stilles – ofte ved at spørsmålet er negativt formulert, for eksempel: «försvarare vill du inte ha nån i det här läget?» (Jönsson, 1988, s. 31), eller ved at avhørslederen vektlegger at informasjonen om denne rettigheten bare er en formalitet.

Også andre studier har funnet at avhørsledere vektlegger at formalitetene i starten av et avhør nettopp er formaliteter. Én måte avhørsledere gjør dette på, er å språklig markere at dette er informasjon de er pålagt å gi. Både Heydon (2005), med data fra Australia, og MacLeod (2010), med britiske data, viser at avhørsledere tar i bruk formuleringer som «I am obliged to inform you» (Heydon, 2005, s. 55). På denne måten markerer avhørslederne at de bare formidler informasjon som andre har bestemt må gis (jamfør Goffmans (1981) begrep uttaler, som omtales nærmere seinere).

At rollen som avhørsleder innebærer å balansere mange ulike hensyn, framheves også av Harriet Jakobsson Öhrn, i hennes analyse av fem avhør av en mistenkt i en drapssak (Jakobsson Öhrn, 2005). Hun viser hvordan avhørslederen veksler mellom ulike hensyn, stiler og prioriteringer, og hun fortolker dette som måter å løse grunnleggende dilemma i situasjonen på. Et grunnleggende dilemma i så måte handler om at institusjonen er rettet mot et resultat (det vil si domfellelse), mens den avhørte har behov for å selv erkjenne situasjonen og prosessen han er del av (et individrettet mål) (Jakobsson Öhrn, 2005, s. 221). Jakobsson Öhrns analyser viser at det først er når avhørslederen klarer å ta hensyn til begge disse målene, at den avhørte blir villig til å forklare seg utfyllende.

Disse studiene viser at dilemmaer og motstridende hensyn er typisk for avhør på tvers av landegrenser, og også på tvers av sakstyper. Funnene fra disse studiene viser også at kunnskap om avhør som kommunikasjonssituasjon er vesentlig for å forstå og forklare enkelt-ytringer.

Politiavhør er institusjonelle samtaler

Denne studien tar utgangspunkt i at politiavhøret er en samtale. Ut fra interaksjonistisk teori (Linell, 1998; Svennevig, 2009) betyr det at deltakerne i avhøret er samtalepartnere som sammen etablerer forståelse, gjennom hvordan de bygger på og legger rammer for hverandres utsagn.

Politiavhør er en institusjonell samtale, og skiller seg derfor fra hverdagsamtaler på flere vesentlige punkt. I institusjonelle samtaler orienterer deltakerne seg mot at samtalen har visse rammer: Deltakerne retter sine bidrag inn mot det de antar er målet for samtalen, og de inntar roller som er typisk for samtaletypen (Drew & Heritage, 1992; Levinson, 1992). Et grunnleggende trekk ved alle institusjonelle samtaler er at det er noen omkringliggende rammer (Goffman, 1974) eller vilkår (Linell, 2011) som deltakerne i samtalen aktualiserer og tar hensyn til gjennom hvordan de snakker sammen. Det er nettopp ved at deltakerne forholder seg til vilkårene at samtalen blir gjenkjennbar som en institusjonell samtale: Om en avhørt og en avhører snakker sammen som venner om gårsdagens fotballkamp, vil det ikke lenger være gjenkjennbart som et avhør, selv om det foregår i et avhørsrom. En sier derfor at institusjoner *snakkes til live* («are talked into being» (Heritage & Clayman, 2010, kap. 3)), fordi hvordan samtalen foregår er helt sentralt for at deltakerne gjenkjenner og videre bidrar til det institusjonelle ved situasjonen (Drew & Sorjonen, 1997). Vilråene for samtalen begrenser hva en kan gjøre, men de gir også muligheter. I en hverdagsamtale ville det for eksempel være vanskelig for én deltaker å kreve at den andre skal fortelle inngående om noe som har skjedd, mens det i et politiavhør er uproblematisk at avhørslederen ber om detaljerte forklaringer (at det kan være vanskelig å gi en slik forklaring, er en annen problemstilling).

Et politiavhør er ikke bare en institusjonell samtale, det er også en samtale der deltakerne har svært ulike roller: Den ene er en profesjonell (politietterforskeren), mens den andre er ikke-profesjonell (den avhørte). Dette medfører at den ene deltakeren har mye mer kunnskap om hva som er typisk for kommunikasjonssituasjonen enn den andre har. I slike samtaler er det den profesjonelle deltakerens ansvar at samtalen gjennomføres i tråd med de institusjonelle føringene som finnes, og at en får løst de oppgavene samtalen er ment å løse. Avhørslederen kan dermed beskrives som en *samtaleleder* (Riis-Johansen, Halvorsen, Andenæs & Hammerstad, 2018), som har ansvar for at en oppnår de institusjonelle målene en har for samtalen, og at samtalen foregår på måter som er institusjonelt anerkjent som riktige og formålstjenlige.

Jeg vil her kort presentere de vilkårene som er særlig vesentlige for hvordan avhøret foregår. Jeg skiller da mellom institusjonelle premiss (lovverk og regler) og profesjonelle premiss (opplæringa avhørsledere har fått, og kunnskap og verdier knyttet til denne).

De institusjonelle premissene innebærer blant annet lovverket som regulerer politiavhør: av Straffeprosessloven (1986), Påtaleinstruksen (1985) og Rundskriv om lyd- og bildeopptak av politiforklaringer (Riksadvokaten, 2009). Disse reglene sier blant annet noe om formålet med avhør, hvordan avhør skal foregå og at etterforskninga skal være objektiv og finne både det som støtter og det som ikke støtter en forklaring. I denne sammenhengen vil jeg trekke fram premisset om at avhørslederen skal gjøre den avhørte kjent med sine rettigheter og plikter (Påtaleinstruksens § 8-10). Det innebærer blant annet å sørge for at den avhørte forstår vitneansvaret, at den avhørte er orientert om retten til bistandsadvokat, og at den avhørte er orientert om hva hun er innkalt til avhør for. Slik informasjon skal den avhørte få innledningsvis, altså før selve forklaringen starter. Informasjonssekvenser blir dermed en sentral del av innledningene til avhørene.

De profesjonelle premissene handler om avhørslederens profesjonelle kunnskap og deres profesjonsetiske verdisyn. Jeg vil argumentere for at en må forstå politifolk ikke bare som institusjonens representanter, men også som profesjonsutøvere med en kunnskapsbasert frihet til å gjøre noen skjønnsmessige vurderinger, i tråd med de verdiene og den kunnskapen deres profesjon representerer (Sarangi & Roberts, 1999, s. 14). Denne kunnskapen har mange fasetter, men i denne sammenhengen vil jeg trekke fram kunnskap om hvor viktig det er å møte den avhørte på en tillitvekkende måte. I utredende intervju-tradisjon omtales det å bygge et samtaleklima som er preget av tillit, empati og støtte som vesentlig for å få en relevant og utfyllende forklaring (Antaki, Richardson, Stokoe & Willott, 2015; Christianson & Holmberg, 2008; Milne & Bull, 1999), og dette er inkludert i utdanningen og i profesjonens avhørsmodeller. Jeg omtaler derfor det å etablere tillit og å uttrykke empati som en del av de profesjonelle premissene avhørslederne forholder seg til i avhørene.

I innledningsfasene har altså avhørslederen som oppgave både å gi visse typer forhåndsdefinert informasjon, og å etablere en god relasjon. Som jeg viser i analysen, kan dette utgjøre kommunikative dilemma for avhørslederne.

Om dataene og om hvordan disse analyseres

Datamaterialet for denne studien er lydopptak av 11 avhør av fornærmede. Avhørene er henta fra ulike deler av Norge, i perioden rundt 2009–2011. Opptakene ble gjort som del av rutinen for dokumentasjon i etterforskningsprosessen, og ble senere gjort tilgjengelige for meg som forsker. Prosjektet er godkjent av Riksadvokaten og Rådet for taushetsplikt og forskning, og det er tilrådd fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (nå: Norsk senter for forskningsdata). Både avhørsledere og de avhørte har samtykka til at avhørene kan brukes til dette forskningsprosjektet. Avhørene er transkribert av forskeren, og i transkripsjonene som presenteres her er all personidentifiserende informasjon, som navn, alder, sted etc. bytta ut.

Analysemetode og begrep som brukes i analysen

I tråd med virksomhetsanalyse (Linell, 2011) er dataene først analysert med blikk for detaljene i samspillet, inspirert av konversasjonsanalyse (Sidnell & Stivers, 2014). Dette innebærer at en tar utgangspunkt i en detaljert transkripsjon av ikke bare hva som sies, med også hvordan dette sies (overlappinger, trykk, avbrytelser etc.) for å kunne beskrive hvordan deltakerne sammen etablerer mening og forståelse. I neste steg fortolkes disse analysene i lys av kunnskap om avhøret som kommunikasjonssituasjon og kommunikativ virksomhetstype (Linell, 2010; 2011). Virksomhetsanalyse tematiserer slik selve kommunikasjonssituasjonen, gjennom å gi rom for å analysere samspillet mellom kommunikativ praksis og situasjonskonteksten.

Begrepet *kommunikative dilemma* er sentralt i analysene. Begrepet ble introdusert av Viveka Adelswärd (1988), som brukte det i analyser av jobbintervju. Hun viser at jobbsøkere skal framstå som aktive, initiativrike og selvsikre, samtidig som de ikke vil virke påtrengende og selvskrytende. Adelswärd beskriver dette som et dilemma som er knytta til situasjonen jobbintervju, ikke til personlige egenskaper ved deltakerne. Kommunikative dilemma karakteriseres altså av at delvis motstridende premisser ligger til grunn for kommunikasjonssituasjonen (Linell, 2011, s. 572). Deltakerne må derfor gjøre kompromisser for å ivareta de ulike hensynene (Persson Thunqvist, 2003, s. 21).

Begrepet *deltakerstruktur* (Goffman, 1981) er vesentlig for å se hvordan de kommunika- tive dilemmaene håndteres. Deltakerstrukturen handler blant annet om de ulike taler- og lytterrollene deltakerne inntar og tilskriver hverandre, og det sier igjen noe om hvilket ansvar de tar for meningsinnholdet i ytringene. Goffman (1981, s. 144) deler talerrollen inn i tre ulike roller: *Uttaleren* (animator) er den som faktisk ytrer noe, den som er talerøret. *Forfatteren* (author) er den som velger ordene og formen ytringa skal få, mens *ansvarlig* (principal) er den som har ansvar for ytringas innhold. I mange situasjoner er det samme person som innehar disse tre rollene, men det er også ganske vanlig at den som uttaler ei ytring ikke er ansvarlig for meningsinnholdet, for eksempel om en kommunikasjonsråd- giver formidler noe på vegne av bedriften hun representerer. Vekslingen mellom ulike del- takerroller kan si noe om hva slags kommunikasjonssituasjon samtalen er del av.

«Nå tror ikke jeg at du lyver for meg» – analyse av dilemmaer knytta til tillit og objektivitet

Den første delen av analysen tar utgangspunkt i utdrag fra presentasjon av vitneansvaret. Påtaleinstruksens § 8-10 sier at «Vitnet skal gjøres kjent med at når forklaringen avgis, er vitnet under straffansvar forpliktet til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som angår saken» (Påtaleinstruksen, 1985). I avhørene i denne studien presenteres vitneansvaret på litt ulike måter, og i flere av avhørene begrenser ikke avhørslederene seg til å gi informa- sjonen, men legger til forklaringer og redegjørelser for hvordan informasjonen skal forstås. Jeg vil vise to litt ulike eksempler på hvordan dette gjøres.

I utdraget under gjør avhørslederen det tydelig at hun ikke er den ansvarlige for denne ytringen.

Utdrag 1²: «Sånn formelle ting som jeg bare må si»

1.	Pernille	e: (.) nå er det sånn at det er en del ting (.) jeg som
2.		politi 'plikter å si til (.) de jeg
3.		snakker med i avhør.
4.	Astrid	m.
5.	Pernille	sånn formelle ting som jeg bare må si.
6.	Astrid	((kremter))
7.	Pernille	e: den ene tingen er jo det her med anmelder- anmelder og
8.		vitneansvaret,
9.	Astrid	m,
10.	Pernille	det vil si at e (.) man er under straffeansvar hvis man
11.		'bevisst lyver (.) for politiet.
12.		nå tror ikke jeg at du lyver for meg.
13.		j- jeg er helt sikker på at du forteller sannheten men jeg
14.		må bare si deg [at] det er straffbart å- [[å]] lyve for
15.		politiet.
16.	Astrid	[m] [m.]
17.	Pernille	=e: og det er også sånn at du ikke 'plikter å forklare deg
18.		hvis du ikke 'vil men (.) du ønsker- [(...)]å fortelle dette til
19.		politiet ikke sant,
20.	Astrid	[mm.]
21.		mm,
22.	Pernille	=.hhja,
23.		kjempefint.

2. Se transkripsjonsnøkkel

I dette utdraget viser Pernille fram at informasjon om anmelder- og vitneansvaret er en formalitet i avhør. Jambør Goffmans talerroller (1981), gjør Pernille dette gjennom å tydeliggjøre at hun nå er *uttaler* for noe institusjonen pålegger henne å si: «det er en del ting (.) **jeg som politi 'plikter** å si til (.) de jeg snakker med i avhør» (linje 1-2, min utheving). Videre poengterer hun at denne informasjonen må forstås som en formalitet: «sånn formelle ting som jeg bare må si» (linje 5).

I linje 10–11 forklarer så Pernille hva dette ansvaret innebærer, og igjen signaliserer hun at denne informasjonen er generisk, her ved å bruke pronomenet «man» («man er under straffeansvar») som peker til alle avhørte, i stedet for «du», som ville pekt til Astrid. Umiddelbart etter denne ytringen føyer Pernille til en metakommentar, altså en kommentar som sier noe om hvordan det foregående snakket skal forstås: «nå tror ikke jeg at du lyver for meg. j- jeg er helt sikker på at du forteller sannheten» (linje 12–13). Vi kan legge merke til skiftene i pronomen her: I metakommentaren bruker Pernille «du» og «jeg», mens hun tidligere snakket om «man» og «politiet». Dette viser et skifte i talerroller, hvor Pernille tar rollene som ansvarlig, forfatter og uttaler når hun forsikrer Astrid om at hun tror på henne. Pernille uttrykker altså at hun personlig har uforbeholden tiltro til Astrid (linje 13: «j- jeg er helt sikker på at du forteller sannheten»), men at det er *institusjonen* som må holde muligheten åpen for at ikke alle avhørte forteller sannheten.

Med bakgrunn i dette kan vi si at Pernille implisitt viser fram sitt dilemma i situasjonen: Hun skal gi informasjon som innebærer at institusjonen tar høyde for at den avhørte kan snakke usant, samtidig som hun selv vil understreke at hun har tillit til personen hun sitter sammen med. Oppsummert kan vi si at Pernille håndterer dette kommunikative dilemmaet ved å legge sterk vekt på at denne informasjonen er en formalitet som en må gjennom i alle avhør.

Med det neste utdraget vil jeg vise at dette kommunikative dilemmaet også kan håndteres på andre måter. I dette utdraget kan vi legge merke til at avhørslederen framhever begrunnelsen for å gi informasjonen, og at dette er informasjon alle får.

Utdrag 2: «ikke la det her hemme deg»

1.	Per	(h:) e: så skal jeg gjøre deg kjent med det: som (1,0) er at nå bl- er du avhørt som
2.		'fornærma,
3.		s- e:: og da e det noe jeg skal gjøre kjent for deg som heter 'vitneansvaret,
4.		e: det er at når du avgir forklaring,
5.		så er du forplikta til å si den fulle sannheten,
6.		(..) og heller ikke legge skjul på ting du 'skjønner 'angår saken,
7.		(1,0) hh ikke la det her hemme deg,
8.		det det handler om er e- e- bevisst løgn altså. =
9.		=det er straffbart.
10.	Aina	m
11.		(1,0)
12.	Per	og så er det også straffbart å: anmelde noen som ikke har gjort no 'galt,
13.	Aina	[mm] ((lavt))
14.	Per	[det er sånn] .. vi informere 'alle om.
15.		(1,0)

På samme måte som i utdrag 1 synliggjør avhørslederen de institusjonelle rammene for situasjonen gjennom å poengtere den avhørtes formelle rolle: «nå bl- er du avhørt som 'fornærma» (linje 1) og lovverket rundt avhør: «som heter 'vitneansvaret,» (linje 3). I motsetning til hva Pernille gjorde, bruker ikke Per ordet «lyve». Han formulerer det heller med vekt på hva Aina skal gjøre, ikke hva hun ikke skal: «så er du forplikta til å si den fulle sannheten». Pers ytring i linje 7: «ikke la det her hemme deg» kan ikke forstås som annet enn at

Per vet at vitneansvaret kan oppleves vanskelig for noen. Han demper videre det vanskelige i denne informasjonen med å gi en begrunnelse for hvorfor regelen finnes: «det det handler om er e- e- bevisst løgn altså. det er straffbart» (linje 8–9). På denne måten begrenser Per hva formuleringen om vitneansvaret er relevant for: Forpliktelsen om å si den fulle sannheten gir lovhjemmel for å straffe dem som bevisst lyver i politiavhør.

Per avslutter sekvensen med å vise fram det rutiniserte i denne informasjonen «det er sånn .. vi informerer 'alle om». Trykket på alle understreker at informasjonen ikke er spesielt retta mot Aina.

Med denne analysen vil jeg argumentere for at Per relaterer seg til samme kommunikative dilemma som Pernille i utdrag 1, men at Per håndterer det annerledes. Han formulerer vitneansvaret med vekt på hva Aina skal gjøre, og han gir en kort begrunnelse som ytterligere underbygger at denne informasjonen har en institusjonell begrunnelse.

Som nevnt innledningsvis er tillit en grunnleggende verdi i KREATIV-modellen. Det å antyde muligheten for at den avhørte lyver kan oppleves som i konflikt med denne verdien og som noe som kan skade relasjonen mellom avhørt og avhører. Det kommunikative dilemmaet her dreier seg altså om at avhørslederne plikter å informere om vitneansvaret, samtidig som de skal unngå å skade relasjonen til den avhørte. I en studie der voldsutsatte kvinner og ansatte ved krisesentre ble intervjuet om møtet med politiet, finner Geir Aas at nettopp informasjonen om vitneansvaret er problematisk:

I innledningen på politiavhøret kommer straffesaksproblemet nokså brutalt og skremmende til uttrykk, hvor politiet skal informere om straffeprosessens krav til vitneplikten. Da skal politiet også informere om konsekvensene av å forklare seg falskt, noe som åpenbart er egnet til å skremme den voldsutsatte. Hvis ikke politiet kommuniserer disse reglene på en god måte, kan kommunikasjonen utvikle seg i gal retning fra første stund (Aas, 2014, s. 41).

Aas skriver her at informasjon om vitneplikten «åpenbart er egnet til å skremme den voldsutsatte». Det er like åpenbart at dette ikke er intensjonen bak lovgivningen. Hvordan kan en da gi informasjonen uten å skremme? Mine data viser altså at mange avhørsledere tyr til en tydeliggjøring av talerrollene: Avhørslederen er tydelig på at dette er informasjon som institusjonen pålegger henne å gi, og at alle fornærmede får den samme informasjonen. På den måten viser avhørslederen at informasjonen *ikke* er spesielt rettet mot den personen som sitter i rommet.

Analysen så langt har vært konsentrert om hva avhørslederne sier. Om vi ser litt på hva som ikke blir sagt, trer et annet poeng fram: Vet avhørslederne om de avhørte forsto informasjonen? Astrid i utdrag 1 får ingen mulighet til å gi en respons til informasjonen. Pernilles ytring i linje 17 følger rett etter ytringen i linje 15 – det er ingen pause der Astrid kan komme med sitt bidrag. I utdrag 2 gir Aina en kort respons i linje 10. Denne kan fortolkes som at hun har forstått informasjonen, men den kan også fortolkes som en bekreftelse at hun hører hva Per sier og at hun ikke vil ta ordet. Ut fra det Aina sier kan vi altså ikke si at hun bekrefter at hun forstår informasjonen Per gir henne. Felles for utdragene er dermed at vitneansvaret ikke etableres som eget tema i interaksjonell forstand (Button & Casey, 1985): Det er ikke noen utveksling der deltakerne sammen etablerer en forståelse av hva vitneansvaret *er* eller hva dette ansvaret betyr for de avhørte, og dermed, om de avhørte forstår hva vitneansvaret innebærer.

«men da er vi nødt til å få fatt i noen» – dilemma mellom å informere og å gi råd

Et annet obligatorisk element i innledningene til avhør, er rettigheten til å få bistand fra en advokat. I innledningen skal den avhørte få presentert denne rettigheten, og få vite at hun har rett til å ha bistandsadvokaten til stede under avhøret. Påtaleinstruksen formulerer dette slik:

I saker som nevnt i straffeprosessloven § 107a første og annet ledd skal fornærmede og etterlatte før forklaring gis, gjøres kjent med sin rett til å få bistandsadvokat. Det samme gjelder den som et besøksforbud skal beskytte, i saker som nevnt i straffeprosessloven § 107a femte ledd. De skal også gjøres kjent med sin rett til å vente med å forklare seg til advokaten er til stede.³

I tidligere forskning er det vist at dette er en rettighet politiet ikke nødvendigvis ønsker at de avhørte skal benytte seg av (Jönsson, 1988), noe vi også ser spor av i dette materialet.

I denne delen av analysen vil jeg fokusere ytterligere på vekslingene mellom når avhørslederne er uttalere av informasjon gitt av lovverket, og når de i tillegg tar rollen som ansvarlig ved å bringe inn sin egen erfaring. Formålet er å vise at avhørslederne tar i bruk både de institusjonelle og de profesjonelle rammene for avhøret som ressurser for å håndtere de kommunikative dilemmaene.

I det følgende utdraget gir avhørslederen «Per» først informasjonen om retten til bistandsadvokat, før han så bruker sin profesjonelle erfaring som begrunnelse for hvorfor «Aina» ikke bør benytte seg av denne rettigheten.

Utdrag 3: «men sånn generelt kan jeg si»

1.	Per	i en sak av en sånn type som det her da,
2.		så:: så har du rett på noe som heter 'bistandsadvokat,
3.		det vil si en advokat som skal ivareta dine rettigheter og:: din rolle oppi det her,
4.		som er kostnadsfritt altså det det offentlige som betaler.
5.		(.) e: det skal du (.) gjøres kjent med at du har rett til å ha.
6.		også nå,
7.		under avhør,
8.		hvis om du ønske,
9.		men da er vi nødt til å få fatt i noen.
10.	Aina	ja.
11.	Per	men sånn generelt kan jeg si at nå er det først og fremst 'du som (.) som vet hva
12.		som har skjedd,
13.	Aina	mm
14.	Per	e så bistandsadvokaten er kanskje (.) mere viktig etterhvert,
15.	Aina	[m]
16.	Per	[i forhold] til å følge opp videre for deg.
17.	Aina	m
18.	Per	hvis du syns det e:: ikke er problematisk å å å prate sammen med meg her nå.
19.	Aina	ja.
20.	(1,0)	
21.	Per	er det greit at vi fortsetter uten å ta kontakt med bistandsadvokat nå?
22.	Aina	ja.
23.	Per	ja.
24.	(0,5)	
25.		du må bare si fra hvis at du føler et behov for 'det,
26.		eller andre ting underveis og,
27.	Aina	mm
28.	Per	trenger du pause,

3. Straffeprosessloven § 107a dreier seg blant annet om saker som seksuelle overgrep, vold og frihetsberøvelser.

Som i tidligere eksempler ser vi at avhørslederen understreker at dette er informasjon han er forpliktet å gi: «det skal du (.) gjøres kjent med at du har rett til å ha» (linje 7). Samtidig bruker han «du» som pronomen, noe som kan sies å gjøre det tydelig at det er en rettighet som reelt gjelder Aina. Per går så videre med å si at Aina også kan ha advokat til stede under dette avhøret, men før han gir turen videre til Aina, lanserer han noe potensielt problematisk: «men da er vi nødt til å få fatt i noen» (linje 9). Med det løfter Per fram et potensielt problem som kan oppstå om Aina vil benytte seg av rettigheten sin: Det vil ta tid å få tak i en bistandsadvokat, og avhøret vil derfor måtte utsettes. Dette er altså et dilemma i situasjonen: Per skal formidle rettigheten, men han vet at det fører til praktiske vansker om Aina tar i bruk rettigheten. Ved å påpeke dette for Aina, blir dette dilemmaet noe også hun må ta stilling til. Aina responderer med et «ja», og Pers fortsettende argumentasjon om hvorfor hun ikke behøver bistandsadvokat i dette avhøret, tyder på at han fortolker Ainas ja som «ja, jeg forstår dilemmaet».

I starten av dette utdraget (linje 1–8) er Per uttaler av noe institusjonen pålegger ham å informere om. Tillegget han kommer med i linje 9, er derimot ikke henta i lovverket, og må dermed regnes som begrunna i Pers erfaring med lignende saker. Dette antyder en endring i talerrolle, fra å være uttaler av noe institusjonen har pålagt ham å informere om, til at han også inntar rollene som ansvarlig og forfatter. Fra linje 11 blir dette også tydeligere markert i det språklige, ved at Per sier «men sånn generelt kan jeg si», noe som antyder at han bygger på erfaring om hva som vanligvis er viktig. Ainas bidrag i denne delen er tilbakekoblings-signaler som ikke gir noe klart svar på hva hun mener om saksinnholdet. Dette etterspør Per i linje 21: «er det greit at vi fortsetter uten å ta kontakt med bistandsadvokat nå?». Spørsmålet er formulert slik at det antyder at den foretrukne responsen (Pomerantz & Heritage, 2013) er et ja. Aina svarer ja, og Per bekrefter dette igjen med et «ja». Etter ei kort pause avsluttes sekvensen med det som kan fortolkes som en reparasjon (Svennevig, 2009, s. 85) der Per gjør det mer tydelig at Aina står fritt til å gjøre om på dette svaret.

Ut fra denne artikkelens overordna tema, er jeg interessert i at den tilsynelatende enkle oppgaven med å gi informasjon om rettigheten til bistandsadvokat fører med seg en del kommunikativt arbeid for Per. Jeg fortolker denne sekvensen som at Per her forholder seg til et kommunikativt dilemma som handler om forholdet mellom å informere og å gi råd. Per er lovpålagt å gi Aina informasjon om hennes rett til å ha bistandsadvokat til stede under avhøret. Men Per bidrar med mer enn det – han trekker inn kunnskap han som profesjonell har, både om de praktiske utfordringene hvis hun takker ja til advokathjelp (linje 9) og om hva en bistandsadvokat kan være nyttig for (linje 11–16). Denne informasjonen kan fortolkes som nyttig informasjon fra en som kjenner systemet til en som ikke gjør det, men det kan også fortolkes som et forsøk på å påvirke Ainas svar, altså et råd. Jeg forstår Pers avsluttende kommentar (linje 25) som en markering av at han kanskje har gått for langt i å påvirke, og at han derfor prøver å gjenopprette balansen med å gjøre det tydelig at Aina må ta denne beslutningen selv, uten påvirkning fra Per.

I dette utdraget framsto forholdet mellom de institusjonelle premissene og Pers profesjonelles erfaring og vurderinger som noe potensielt problematisk, fordi de innebærer ulike prioriteringer. I utdraget under er samme dilemma synlig, og her er avhørslederen helt tydelig på at hun gir råd basert på sin profesjonelle erfaring.

Utdrag 4 «det ville jeg anbefalt deg»

1.	Pia	så skal du vite det, at du har krav på bistandsadvokat.
2.	Anniken	m
3.	Pia	har du fått vite det før kanskje?
4.	Anniken	ja jeg har lært om det på skolen.
5.	Pia	ikke sant.
6.	Anniken	m
7.	Pia	så da vet du jo det.
8.	Anniken	mm.
9.	Pia	alle som har opplevd noe sånn lignende som det du har opplevd,
10.		xxx bistandsadvokat,
11.		du kan også få med deg en bistandsadvokat her under dette avhøret hvis du skulle
12.		ønske det,
13.	(1,0)	
14.	Pia	hva tenker du om det?
15.	Anniken	jeg føler egentlig ikke noe behov for det nå,
16.		jeg- s- jeg jeg tak- jeg har ikke fått noen veldig 'reaksjon ennå,
17.		jeg: [(1,0)] har distansert meg veldig tror jeg så:
18.	Pia	[nei.]
19.		ja (1,0) ja og- (...) oppfatter jeg deg riktig at det går greit for deg å snakke om dette
20.		[nå] (.) 'uten bistandsadvokat.
21.	Anniken	[ja.]
22.		ja,
23.	(1,0)	
24.	Pia	men du skal vite hvertfall at du [[kan]] få det,
25.	Anniken	[[mm,]]
26.		mm,
27.	Pia	og du kan når som helst ta kontakt med en og det betaler det offentlige.
28.	Anniken	mm,
29.	Pia	.hh ja.
30.		har du tenkt noe på det?
31.		om du har noen du kjenner som du kjenner til eller,
32.	Anniken	jeg kje-
33.		jeg kjenner mange jurister- ingen bistandsadvokater,
34.	Pia	ja.
35.		nei.
36.	Anniken	jeg- det jeg har 'tenkt- jeg visste ikke- men da tenkte jeg jo,
37.		hvis det blir en eventuell rettsak så (...) så har jeg behov for det.
38.	Pia	skjønner.
39.		jeg tenker det Anniken uansett om det- når du har opplevd det du har,
40.		så er det lurt av deg å kontakte bistandsadvokat.
41.	Anniken	mm,
42.	Pia	for de kan hjelpe deg med 'veldig mye underveis i etterforskningen,
43.	Anniken	m,
44.	Pia	et sted som du kan få råd,
45.		de kan hjelpe å søke om forskjellig [(.)] erstatning og,
46.	Anniken	[mm,]
47.	Pia	og sånt noe som du kan ha,
48.	Anniken	ja,
49.	Pia	så det at det:: det ville jeg anbefalt deg.
50.	Anniken	mm

((Pia fortsetter å snakke, og anbefaler Anniken å ta seg god tid med valget. Anniken kommer med tilbakekoblingssignal, men svarer ikke på om hun faktisk vil ta kontakt med en bistandsadvokat))

Dette utdraget kan deles inn i to informasjonssekvenser: linje 1–13 og linje 24–31. I begge sekvensene gir Pia informasjon hvor hun vektlegger Annikens rett til informasjonen (linje 1: «så skal du vite det», linje 24: «du skal vite») og det allmenne med rettigheten (linje 9: «alle som har opplevd noe sånn lignende»). Til forskjell fra det vi så i det forrige utdraget, oppfordrer Pia Anniken til å reflektere over dette (linje 14: «hva tenker du om det?», linje 30 «har du tenkt noe på det?»). Slik understreker Pia at rettigheten ikke bare er en formalitet, men at det er en faktisk og konkret mulighet Anniken har. Pia inntar en nøytral posisjon, hun gir informasjon som hun viser er av generell art, men som også er relevant for Anniken.

Oppfølgingen av Annikens responser er derimot ulik i disse to sekvensene. I den første sekvensen svarer Anniken at hun ikke føler noe behov for bistandsadvokat, og begrunner det blant annet med at hun ikke har hatt noen stor psykisk reaksjon. Pia ber da om å få bekrefta at Anniken ikke vil ha bistandsadvokat til stede under avhøret, uten at hun proble-

matiserer Annikens refleksjoner. I den andre sekvensen svarer Anniken med å fortelle at hun har tenkt på at hun kan ha behov for en bistandsadvokat i en eventuell rettssak. Pia bekrefter at hun forstår dette, men fortsetter så med å gi informasjon om hva en bistandsadvokat kan bidra med i etterforskningsprosessen, før hun gir et klart råd om å skaffe seg advokat (linje 49: «så det at det:: det ville jeg anbefalt deg.»). I denne delen presiserer Pia at hun nå snakker fra sitt eget ståsted (linje 39: «jeg tenker det Anniken»), og inntar altså rollene som ansvarlig og forfatter, ikke bare uttaler av informasjonen. Mens Pia altså i starten av utdraget inntok en nøytral posisjon, gir hun her et konkret råd om hva Anniken bør gjøre. Dette rådet er basert på kunnskap som Pia har som profesjonell, både om hva bistandsadvokater kan gjøre, og hva fornærmede kan ha nytte av i en slik prosess.

Diskusjon: Avhør preges av kommunikative dilemma

Det første forskningsspørsmålet handler om hvorfor kommunikative dilemma oppstår i innledningsfaser i politiavhør. Én forklaring er at avhøret preges av institusjonelle premisser som går på tvers av det som vanligvis regulerer samtalene våre. Som samtalepartnere forventer vi at det noen sier til meg blir sagt fordi det er relevant for meg, i denne situasjonen. Dette omtales gjerne som adressivitet (Linell, 1998, s. 102; Thomas, 1995, s. 61). Utdragene som er analysert i denne artikkelen viser at avhørsledere ofte ikke har lovmessig mulighet til å vurdere om informasjonen de skal gi er relevant for den konkrete personen, i denne konkrete situasjonen; det er et krav at alle avhørte skal få samme informasjon. Dermed blir det en konflikt mellom institusjonens regler og «samtalereglene» vi vanligvis forholder oss til. Dette er et gjennomgående trekk ved politiavhør, og analysene i denne studien viser at avhørsledere løfter fram og forholder seg til dette dilemmaet.

Kommunikative dilemma knytta til hvordan en skal formidle vitneansvaret er særlig framtrødende fordi de kan sies å handle om uttrykk for (mangel på) tillit. Avhør av fornærmede er komplekse samtaler av flere årsaker, og særlig framtrødende er problemstillinger og spenninger knytta til den avhørtes behov for å oppleve seg trodd og ivaretatt. Spesielt i avhør i saker som handler om seksuelle overgrep, har offentligheten og rettsvesenet fokus på at møtet med politiet må foregå på en måte som støtter den avhørte i en potensielt vanskelig prosess, og mange studier viser at det å oppleve seg trodd og møtt med forståelse og empati er viktig for både å ønske og å makte å fortelle (Aas, 2014; Christianson & Holmberg, 2008; Grøvdal, 2012; Haugen, 2007). Et grunnleggende kommunikativt dilemma i avhør av fornærmede handler om disse ulike hensynene: Det er viktig at avhørslederen etablerer trygge rammer for avhøret slik at den avhørte vil forklare seg og ikke vil trekke seg ut av rettsprosessen, men samtidig må avhørslederen være objektiv og nøytral.

Det institusjonelle rammeverket bestemmer hvilken informasjon de avhørte skal få i politiavhør, hvilke rettigheter de har og at rettsikkerhet ivaretas blant annet gjennom at alle avhørte får samme informasjon, på samme tid i avhøret. Det profesjonelle rammeverket handler om at avhørslederen er en erfaren profesjonell med både teoretisk kunnskap og erfaring. Den profesjonelle avhørslederen vet for eksempel at bistandsadvokat er nyttig etter hvert, men ikke så viktig under avhøret. I materialet for denne studien er det gjennomgripende at avhørslederne går lengre i å gi råd når det gjelder forhold som ligger utafør selve avhøret – som rådet om å skaffe seg bistandsadvokat. Det forteller oss at avhørsledere ikke begrenser sin rolle i situasjonen til bare å handle om å gjennomføre selve avhøret, men at de også tar rollen som en profesjonell som kan bistå med sin systemkompetanse. Det kan igjen forstås som en måte å bygge nettopp tillit og trygghet på, uten å trække over grensene lovverket setter opp for hva de kan gjøre i avhørssituasjonen.

Avhørslederens vanskelige jobb er altså å løse oppgaven institusjonen fastsetter, men uten å ødelegge tryggheten som er viktig for at den avhørte vil fortelle. Studier både av norske avhørsledere etter 22. juli-etterforskninga (Jakobsen, Stridbeck & Langballe, 2018) og av britiske avhør av vitner og fornærmede med lette utviklingshemninger (Antaki, Richardson, Stokoe & Willott, 2015) viser at oppmerksomhet om det institusjonelle kravet om å være objektiv kan føre til at avhørsledere unngår å gi uttrykk for empati og forståelse mens den avhørte forteller. Jakobsen et al. framhever at dilemmaet mellom å være empatisk og å være objektiv bare er overfladisk skissert i opplæring og i lovgivning, og skriver at «objektivitetskravet reduserer etterforskernes reelle og subjektivt opplevde mulighet til å være støttende og respondere på det den fornærmede forteller» (Jakobsen et al., 2018, s. 99). Antaki et al. fortolker avhørsledernes manglende uttrykk for empati som en måte å unngå at forsvarsadvokaten kan trekke objektiviteten i avhøret i tvil (Antaki et al., 2015, s. 15). Dette stemmer overens med Sarangi og Roberts' observasjon om at forpliktelsene til profesjonsetikken må utøves innafor de institusjonelle rammene (Sarangi & Roberts, 1999, s. 16).

Utdragene i denne artikkelen viser at avhørslederne er oppmerksomme på de kommunikative dilemmaene i avhøret, og også at de har noen strategier for å ikke bli for bundet av de institusjonelle føringene i innledningsfasene. Det at vitneansvaret presenteres ulikt i de ulike avhørene, kan forstås nettopp som en oppmerksomhet om de kommunikative dilemmaene. Tilpasningene avhørslederne gjør i disse avhørene kan forstås som en oversettelse fra det formelle og dekontekstualiserte lovspråket, over til noe som kan ha relevans for den avhørte. Et eksempel på det er når Per i utdrag to sier «og heller ikke legg skjul på ting **du** **'skjønner** 'angår saken» (min utheving). Her har Per lagt til noe vesentlig fra lovtekstens «ikke legge skjul på noe som angår saken» – nemlig at den avhørte må basere seg på sin egen vurdering av hva som angår saken. Dette skiller seg fra Heydons funn fra australske avhør (Heydon, 2005, s. 57), der avhørslederne ikke forklarer eller omformulerer seg når den avhørte uttrykker at de ikke forstår, men bare gjentar samme formulering. Heydon oppfordrer politiet til å endre praksis, og argumenterer for at det viktigste må være å få fram intensjonen i loven, ikke å følge forhåndsdefinerte retningslinjer for hvordan en formulerer seg (Heydon, 2005, s. 214). Jeg fortolker det altså som uttrykk for profesjonalitet og kommunikativ mentalitet når avhørslederne for eksempel redegjør for hvorfor de må be om, eller komme med, visse typer informasjon. På denne måten tar avhørslederne hensyn til det de vet er formålstjenlig i avhøret, samtidig som de utfører sine institusjonelle plikter. Materialet for denne studien er for lite for å kunne si noe om hvorvidt dette er en praksis som er vanlig i alle norske avhør. Det er likevel interessant at denne typen tilpasninger gjøres, og at praksisen finnes blant erfarne avhørsledere med etterutdanning om avhør.

Hvordan bidrar slike analyser til å forstå politiavhøret som kommunikasjonssituasjon?

Analysen av dette materialet fra avhør av voldsutsatte kvinner, sammenstilt med tidligere forskning om andre typer avhør, viser altså at kommunikative dilemma er typiske i innledningene. Avslutningsvis vil jeg gå nærmere inn på hva slike analyser kan bidra med for å forstå avhørene som kommunikasjonssituasjoner, og for hvordan vi kan drive opplæring av nye avhørsledere.

Først og fremst understreker dette analytiske fokuset og denne teorien at avhør preges av skjønsmessige vurderinger. Det er ikke alltid sånn at det å følge ei fast oppskrift vil føre til et godt resultat. Risikoen for å så tvil om hva slags tillit avhørslederen har til den avhørte gjør vitneansvaret vanskelig å formidle, og vissheten om de uheldige konsekvensene det kan ha å måtte utsette et avhør, påvirker hvordan rettigheten til bistandsadvokat formidles.

Jeg beskriver dette som dilemmaer som er en uomgjengelig del av kommunikasjonssituasjonen politiavhør. Dilemmaene kan ikke fjernes, men må *håndteres* på ulike måter fra situasjon til situasjon. På et mer abstrakt nivå kan en si at observasjonen av disse skjønnsmessige vurderingene bryter med ei forestilling om at det finnes et generelt svar – en fasit – på hva som er et godt gjennomført avhør.

Metoder, retningslinjer og også innøvde formuleringer kan være svært nyttige verktøy for avhørsledere. Eksempler på dette er for eksempel de såkalte TED-spørsmålene (Tell, Explain, Describe – eller på norsk: fortell, forklar, beskriv) som er spørsmålsformuleringer som er uvanlige i hverdagsamtaler, men som er regna som effektive og egnede i politiavhør (Christianson & Holmberg, 2008; Gamst & Langballe, 2004). Men alle slike verktøy må brukes med oppmerksomhet om at behovene kan variere fra person til person, og fra situasjon til situasjon. Om vi i utdanning viser fram disse skjønnsmessige vurderingene som må gjøres, kan en ruste avhørslederne til å ta beslutninger om hva som er formålstjenlig. Dette handler om å trene opp en *kontekstsensitivitet* (Sarangi, 2004; Thomassen, 2005), altså å være oppmerksom på «hva passer for denne avhørte, nå?». Manglende kontekstsensitivitet kan føre til at metoder brukes instrumentelt, slik for eksempel Heydon viser når avhørsledere gjentar vitnerettighetene på nøyaktig samme måte når den avhørte uttrykker at hun ikke forstår (Heydon, 2005). Jakobsen et al. (2018, s. 99) peker på at nettopp avhørslederens sensitivitet påvirker hvor sterkt det kommunikative dilemmaet oppleves. Det er et argument for at avhørsledere må få opplæring som styrker deres sensitivitet for hvordan ulike element i avhøret kan oppleves for den avhørte.

Mange avhørsforskere har pekt på at kunnskap om og opplæring i hva som er gode og formålstjenlige måter å gjennomføre avhør på, ikke i seg selv fører til at avhørsledere endrer praksis (Baldwin 1992, 1993 i Jakobsson Öhrn, 2005, s. 3; Lindholm, Cederborg & Alm, 2015, s. 2). Gjennom å bruke empiriske eksempler kan vi komme tettere på hvilke utfordringer og problemer avhørsledere faktisk støter på, og en kan få eksempler som avhørsledere kan speile sin egen praksis i. Jeg vil hevde at analyser av hva avhørsledere *faktisk gjør* kan bidra med å ruste avhørsledere til å reflektere over de problemene de kan møte. Slike eksempler bør ikke brukes som en mal for hvordan oppgaver i avhøret skal løses, men heller som eksempler som kan belyse nettopp det som er komplekst og krevende. Om en i opplæring bare blir presentert for hva reglene sier at en bør gjør, kan en få et feilaktig inntrykk av at det finnes en fasit for hva som vil fungere i alle avhør. Når en da opplever det som vanskelig, kan en lett tenke at problemene skyldes at en selv ikke gjør jobben godt nok, mens problemet egentlig skyldes at det her ikke er noen fasitløsning på hva som er riktig.

Denne artikkelen er en omarbeiding av en del av Ph.d.-avhandlinga mi fra 2016. Veiledere var Gøril Thomassen og Kari Trøften Gamst.

Transkripsjonsnøkkel

[overlapp]	Samtidig snakk plasseres i klammer, ovenfor hverandre. Der det er flere nærliggende overlappinger, bruker jeg doble klammer for det andre tilfellet av overlapping.
ˈtrykk	Trykksterkt ord eller trykksterk stavelse.
.	Fallende intonasjon.
,	Fortsettende intonasjon.
?	Spørrende/stigende intonasjon.
(0,5)	Pause målt i sekunder.
(.)	Pause mindre enn 0,5 sekund.
.hh	Innpust.
hh	Utpust.
ord-	Taleren avbryter seg selv.
=ord	Ikke mellomrom i overgangen fra en taler til den neste.
ord:	Forlenget lyd. Flere koloner, lenger lyd (hvert tegn tilsvare ca. et tidels sekund).
xx	Uforståelig/ikke hørbart.
((kommentar))	Plass for forskerens kommentarer. For eksempel informasjon om lyder i rommet ((bankelyd)), eller beskrivelser ((gråter)) ((hvisker)).

Referanser

- Aas, G. (2014). Voldsutsatte kvinner og deres erfaringer med politiet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 101(1), 37–50.
- Adelswärd, V. (1988). *Styles of success. On impression management as collaborative action in job interviews*. Linköpings universitet.
- Antaki, C., Richardson, E., Stokoe, E. & Willott, S. (2015). Dealing with the distress of people with intellectual disabilities reporting sexual assault and rape. *Discourse Studies*, 18(1). <https://doi.org/10.1177/1461445615578962>
- Button, G. & Casey, N. (1985). Generating topic: The use of topic initial elicitors. I J. M. Atkinson, *Structures of Social Action*, 167–190. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665868.013>
- Christianson, S. Å. & Holmberg, U. (2008). Förhör och utredande intervjumetodik. I P. A. Granhag & S. Å. Christianson (Red.), *Handbok i rättspsykologi*. Solna: Liber.
- Drew og Heritage (1992) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drew, P. & Sorjonen, M.-L. (1997). Institutional dialogue. I T. Van Dijk (Red.), *Discourse as social interaction*, 92–118. Sage Publications.
- Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. (Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo).
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. Boston, MA: Northeastern university press.
- Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. University of Pennsylvania Press.
- Grøvdal, Y. (2012). *En vellykket sak? Kvinner utsatt for mishandling møter strafferettsapparatet*. (Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo).

- Haugen, H. (2007). *Familievoldsofre og anmeldelsesprosessen: Forhåndstvil, forhåndstro, og opplevelser i møter med politiet*. (Masteroppgave, Diakonhjemmets høgskole).
- Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in action. Interaction, Identities, and Institutions*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Heydon, G. (2005). *The language of police interviewing: A critical analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- Jakobsen, K. K., Stridbeck, U. & Langballe, Å. (2018). Objektivitet i avhør. *Tidsskrift for strafferett*, 18(02), 74–101. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2018-02-02>
- Jakobsson Öhrn, H. (2005). *Berätta din sanning: En förhørsledares projekt i förhör med misstänkt person*. (Ph.d.-avhandling, Stockholms universitet).
- Jönsson, L. (1988). *Polisförhøret som kommunikationssituation*. (Ph.d.-avhandling, Linköpings universitet).
- Levinson, S. C. (1992). Activity types and language. I P. Drew & J. Heritage (Red.), *Talk at work. Interaction in institutional settings*, 66–100. Cambridge University Press.
- Lindholm, J., Cederborg, A.-C. & Alm, C. (2015). Adolescent girls exploited in the sex trade: Informativeness and evasiveness in investigative interviews. *Police Practice and Research*, 16(3), 197–210. <https://doi.org/10.1080/15614263.2014.880839>
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, P. (2010). Communicative activity types as organisations in discourses and discourses in organisations. I Sanna K. Tanskanen, M.-L. Helasvuo, M. Johansson & M. Raitaniemi (Red.), *Discourses In Interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Linell, P. (2011). *Samtalskulturer. Kommunikative verksamheterstyper i samhället*. Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.
- MacLeod, N. J. (2010). *Police interviews with women reporting rape: A critical discourse analysis*. (Ph.d.-avhandling, Aston University).
- Milne, R. & Bull, R. (1999). *Investigative interviewing. Psychology and practice*. Hoboken, New Jersey: Wiley.
- Oxburgh, G., Myklebust, T. & Grant, T. (2010). The question of question types in police interviews: A review of the literature from a psychological and linguistic perspective. *International Journal of Speech Language and the Law*, 17(1), 46–66. <https://doi.org/10.1558/ijssl.v17i1.45>
- Påtaleinstruksen. (1985). *Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten*.
- Persson Thunqvist, D. (2003). *Samtal för arbete: Kommunikativa verksamheter i kommunala ungdomsprojekt*. (Ph.d.-avhandling, Linköpings universitet).
- Pomerantz, A. & Heritage, J. (2013). Preference. I J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Riis-Johansen, M. O., Halvorsen, K., Andenæs, E. & Hammerstad, G. T. (2018). Interaksjon med brukere i Nav: Analyse av samtaledata som grunnlag for fagutvikling. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 21(03), 227–240. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2018-03-03>
- Riksadvokaten. (2009). *Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer*. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2019/03/Lyd-og-bildeopptak-av-politiforklaringer.pdf>
- Sarangi, S. (2004). Towards a communicative mentality in medical and healthcare practice. I A.-M. Karlsson, M. Landqvist & H. S. Rehnberg (Red.), *Med språket som arbetsredskap. Sju studier av kommunikation i vården*.
- Sarangi, S. & Roberts, C. (Red.). (1999). *Talk, work and institutional order. Discourse in medical, mediation and management Settings*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sidnell, J. & Stivers, T. (Red.). (2014). *The handbook of Conversation Analysis*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Straffeprosessloven. (1986). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker*.
- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (2. utgave). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in interaction: An introduction to pragmatics*. Longman.
- Thomassen, G. (2005). *Den flerbunnete treningssamtalen: En studie av samtaler mellom pasient og student fra sykepleier- og medisinerutdanning*. (Ph.d.-avhandling, NTNU).